

se iskoriste i drugi fondovi, kao što su ostavštine Jovana Cvijića, Aleksandra Belića, Nikole Pašića, Viktora Novaka i drugih ličnosti koje Nilsen pominje u knjizi. Autor iznosi i kritike na račun pojedinih zaključaka iz ranije istoriografije. Ne slaže se sa N. Žutićem o karakteru sokolskog pokreta posle zavođenja diktature, tvrdeći da Žutićevi stavovi o apolitičnosti i liberalizmu sokolskog pokreta nisu tačni.

Konačno, značajan deo knjige pokriva političku istoriju Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije, tako da u dobroj meri predstavlja ponavljanje već dobro poznatih činjenica. Ovo bi se moglo pripisati želji autora da stranim čitaocima približi svu nestabilnost i krize kroz koje je prošla jugoslovenska država od 1918. do 1935, a koje im možda nisu dovoljno poznate. Autor svoje stavove iznosi sasvim nepristrasno, ne držeći stranu nijednom faktoru u Jugoslaviji, bilo političkom, bilo nacionalnom. Na kraju svakog poglavlja, Nilsen je dao zaključna razmatranja u vidu sažetka njegove sadržine.

Uopšte uzev, Kristijan A. Nilsen je svojim delom o izgradnji unitarnog jugoslovenskog nacionalnog identiteta otvorio jednu izuzetno značajnu temu za razmatranje u inostranoj istoriografiji. Pored toga, knjiga predstavlja i sasvim solidan sintetski prikaz jednog kratkog, ali možda prelomnog razdoblja u istoriji Kraljevine Jugoslavije. Autor smatra da je najpre nametanje, a zatim i neuspeh u nametanju novog nacionalnog identiteta dodatno udaljio ionako zavađene jugoslovenske narode, kao i da predstavlja jedan od uzroka međuetničkih sukoba koji su zatim obeležili Drugi svetski rat na jugoslovenskim prostorima.

Ilija Kukobat

Christopher Catherwood, *Churchill and Tito. SOE, Bletchley Park and supporting the Yugoslav Communists in World War II*, Barnsley, Frontline Books, 2017, 196.

Jedno od istorijskih pitanja koje neprekidno izaziva polemike jeste zašto su Britanci 1943. godine odlučili da u Jugoslaviji promene stranu koju podržavaju i isporučuju pomoć ideološki potpuno stranom pokretu. Britanski istoričar Kristofer Katervud, autor više knjiga o Vinstonu Čerčilu i dela *The Balkans in World War II: Britain's Balkan Dilemma*, pokušao je da doprinese pronalaženju odgovora na ovo pitanje svojom knjigom *Churchill and Tito. SOE, Bletchley Park and Supporting the Yugoslav Communists in*

World War II. Njegova osnovna teza jeste da, suprotno mišljenju pojedinih britanskih autora, nije postojala zavera komunista u redovima britanskih obaveštajnih službi u Kairu da se britanska pomoć na teritoriji Jugoslavije uskrati ravnogorskom pokretu i preusmeri partizanima. Kao najistaknutiji se navodi Džejms Klugman, operativac SOE u Kairu i dugogodišnji član KP Velike Britanije. On smatra da su glavnu ulogu u tome odigrale dešifrovane poruke samih okupacionih snaga sa teritorije Jugoslavije i izveštaji sa terena koje su Londonu dostavljali članovi britanskih vojnih misija (Vilijam Dikin, Ficroj Meklejn i drugi). Pozivajući se na arhivsku dokumentaciju Nacionalnog arhiva u Kjuu i ličnu arhivu Vinstona Čerčila i Vilijama Dikina koje se čuvaju u okviru Čerčilovog koledža u Kembriđu, zatim na arhivu OSS u Vašingtonu i ostavštinu Ficroja Meklejna u Aldermanovoj biblioteci Univerziteta u Virdžiniji (SAD), memoare britanskih učesnika Drugog svetskog rata na jugoslovenskom prostoru (Dikin, Meklejn), kao i relevantna dela britanskih autora o obaveštajnim službama Ujedinjenog Kraljevstva tokom Drugog svetskog rata, autor razrađuje i dokazuje ovu tvrdnju stavljajući dešavanja na jugoslovenskom prostoru u širi kontekst rata na Mediteranu. On više puta naglašava da je neophodno stvari sagledati hladnokrvno i iz perspektive tadašnjeg britanskog političkog i vojnog rukovodstva, odnosno britanske potrebe da se što više nemačkih snaga odvuče sa frontova na kojima su angažovane britanske snage (posebno iz Italije) i, u skladu s time, odredi ko bi trebalo da uživa njihovu podršku u Jugoslaviji. Ipak, Katervud iskazuje i izvesnu količinu razumevanja za one koji su preokret u britanskoj politici prema pokretima otpora u Jugoslaviji 1943. smatrali izdajom starog saveznika. Autor na više mesta napominje da članovi vojnih misija u Jugoslaviji ili pripadnici SOE u Kairu, tj. izvoru navodne zavere, uz izuzetak Meklejna nisu imali pristup depešama koje su dešifrovane u Blečli Parku i da stoga podudaranja među njima nisu mogla biti rezultat nikakve urote, već stvarnog stanja na terenu. Ovo i predstavlja glavni dokaz za njegovu tvrdnju, kao i to da su izveštaji sa terena samo potvrđivali ono što su u Londonu već znali na osnovu rada Blečli Parka.

Glavnom manjkavošću u navodima takozvanih „revizionista“, odnosno onih koji smatraju da je na delu bila zavera i da su Meklejn, Klugman i Dikin, kako iz sopstvene namere, tako i zbog toga što ih je Josip Broz Tito „očarao“, najzaslužniji za preokret u britanskoj politici prema jugosloven-

skim pokretima otpora, Katervud navodi upravo njihovo nepoznavanje ili zanemarivanje prethodne činjenice. Na više mesta autor upozorava da se dešavanja kojima se bavi prečesto sagledavaju u vezi sa onim što je usledilo posle Drugog svetskog rata, te da se moraju posmatrati samo kroz prizmu onoga što se odvijalo u datom istorijskom trenutku. Napominje da su Britanci bili vrlo sve-sni mogućnosti da Jugoslavija posle rata postane komunistička zemlja ako podrže Tita i partizane, ali da ih je tada ipak najviše zanimao odgovor na čuveno pitanje: „Ko ubija više Nemaca?“ Autor smatra i da se pružanje pomoći partizanima i Titu pokazalo kao mudro ako se imaju u vidu i dešavanja iz 1948, odnosno Rezolucija Informbiroa, mada je vrlo teško reći da li je iko 1943. mogao da pretpostavi da će se nešto takvo desiti. Pored britanskih, značajan prostor je posvećen američkim viđenjima dešavanja na jugoslovenskom prostoru i izveštajima upućenim Frenklinu Ruzveltu, kao i Ivanu Šubašiću. On je, prema Kater-vudu, radio za OSS pod šifrovanim imenom Pastir (Shepherd) kao dvostruki agent kod Sovjeta. Istovremeno, predstavljao je i glavnog američkog eksponenta u Jugoslaviji čija je uloga trebalo da bude privlačenje Hrvata savezničkim ratnim ciljevima i preko kog su hteli da zadrže uticaj u posleratnoj Jugoslaviji, smatrajući ga osobom koja ima uticaja kod svih političkih faktora i naroda u zemlji.

U knjizi postoje manje faktografske omaške, pretežno u prvom poglavlju, koje predstavlja kratak pregled istorije Balkana, pa se tako može pročitati da je borba za oslobođenje Srbije od osmanske vladavine počela ustankom koji je izbio 1817. godine. Prisutna su i određena pojednostavljenja, pretežno vezana za karakter ravnogorskog pokreta (često se naglašava da je on izrazito srpski ili velikosrpski) i međunacionalne odnose na jugoslovenskim prostorima. Tako se pitanje da li je trebalo nastaviti sa podrškom ravnogorskom pokretu čak dovodi u vezu sa dešavanjima iz 1990-ih godina (više puta se pominje slučaj Srebrenice), navodeći mogućnost da bi se nešto slično dogodilo još 1940-ih da su ravnogorci pobedili. U prilogima se nalazi nekoliko izabranih depeša iz perioda od januara do marta 1943. koje podupiru tvrdnje autora. Na sredini knjige je umetnuto nekoliko stranica sa crno-belim fotografijama (neke od njih su dobro poznate i više puta objavljivane), dok se na 12. stranici nalazi karta Jugoslavije (doduše, sa granicama posle 1945. godine). Pomalo neobično za naše uslove, u knjizi gotovo da nema klasičnog

kritičkog aparata izuzev napomena na kraju nekih poglavlja, dok su signature citirane arhivske dokumentacije davane i u napomenama, i unutar glavnog teksta. Korišćeni izvori i literatura navedeni su u okviru bibliografije, pri čemu je za literaturu i memoare dat spisak, a arhivska građa je navedena kroz tekst na 193. strani.

Poseban osvrt zaslužuje poslednje poglavlje, koje predstavlja misaoni ogled autora o posleratnoj sudbini Jugoslavije u slučaju pobeđe Dragoljuba Mihailovića i rojalista. Katervud ovde pretpostavlja dve mogućnosti. Prva je da bi Sovjeti u nekom trenutku izazvali državni udar i doveli komuniste na vlast kao u Čehoslovačkoj. Druga je da bi, zbog neprihvatanja pretpostavljene srpske prevlasti, izbio građanski rat u koji bi se možda umešale i druge balkanske zemlje, gde posebno ističe Grčku i Bugarsku zbog makedonskog pitanja, te da bi to dovelo do nestanka Jugoslavije gotovo pedeset godina pre nego što se on zaista desio. Iz toga zaključuje da je dolazak Tita i komunista na vlast u neku ruku predstavljao najmanje zlo. Veliko je pitanje da li su ovakvi zaključci na mestu, posebno zato što se zasnivaju na već pomenutim pojednostavljenjima. Isto se može reći i za tvrdnju da je samo pobeđa partizana značila opstanak jugoslovenske države. Nije uočljiva naročita povezanost ovih ogleđa sa osnovnim tezama knjige, posebno ako imamo na umu autorov stav o posmatranju događaja strogo u kontekstu svog vremena, tako da se stiče utisak da je ovim pravdao britanski zaokret u podršci pokretima otpora u Jugoslaviji 1943. godine.

Mada verovatno neće staviti tačku na pitanje koje izaziva kontroverze već decenijama i uprkos relativno skromnom obimu, Katervudovo delo u najmanju ruku predstavlja interesantan pogled na dešavanja u Jugoslaviji tokom Drugog svetskog rata sa stanovišta politike i interesa jedne velike sile.

Ilija Kukobat

Katherine Verdery, *My life as a spy: Investigation in a secret police file*, Duke University Press, Durham and London, 2018, 345.

Ketrin Verderi, profesorka antropologije na Gradskom univerzitetu u Njujorku, najznačajniji je stručnjak ove oblasti o Istočnoj Evropi, a naročito o Rumuniji. Za sada je čitalačkoj publici na srpskom jeziku dostupna samo njena knjiga *Šta je socijalizam i šta dolazi posle njega?*. Ona